

Ostrovihar – nov slovenski mit?

Viktor Grilc

The article deals with the historical, literary character of Ostrovihar as a quasi-Slovenian medieval knight in the Slovenian people's subconscious, with recognizable elements of mythical proportions. Ostrovihar originates in the genealogical work of Schönleben from where he was taken over by Valvasor in his monumental work "Die Ehre..." Several romantic and post-romantic Slovenian writers and poets, Prešeren being the most significant among them, transformed Ostrovihar into a symbolic heroic figure for national awakening and liberation from historic bonds. The frequency of the appearance of the heroic Ostrovihar in Slovenian literature has crucially determined people's recognition and reflection. His gradual transition into other forms and social phenomena justifies the hypothesis of the mythic dimension of the contemporary perception of this person.

Keywords: Ostrovihar, Slovenian myth, literary myth.

Uvod

V kulturni zakladnici vsakega naroda, tudi slovenskega, obstajajo pravljice, pripovedke in bajke, ki so nastale v neznani davnini in so se z ustnim izročilom prenašale iz roda v rod do današnjih dni. Posredno govorijo o življenju v nekdanjih časih, o pomembnih dogodkih in slavnih osebah, tudi bajeslovnih oz. božanskih (dobrih in hudobnih), o osebnih in družbenih stiskah, hrepenenju in sploh življenju naših prednikov ter njihovega ljudstva. Ljudstvo pa si je umislilo tudi junake, ki jih je kot zgled potrebovalo v različnih težavnih zgodovinskih trenutkih oz. obdobjih, v katerih je bil ogrožen njegov obstoj, npr. med dolgotrajnimi bolečimi vpadi tujih ljudstev, predvsem Madžarov in Turkov, ter za lajšanje trpljenja pod jarmom fevdalcev. Tako so nastali miti o junaških osebah, ki naj bi branile oziroma varovale narod pred temi in podobnimi tegobami še dolgo v novi vek. Najbolj znan je silak Peter Klepec, ki je z izpuljeno smreko odganjal Turke. (Baš 2004: 413)

Nekatere bajke in pripovedke pa opisujejo tudi resnične zgodovinske osebe, ki so med ljudstvom, potem ko je sčasoma spomin nanje že obledel, dobile vse bolj čudežne poteze in so bile deležne pretiravanja, npr. pripovedke o ogrskem kralju Matiji Korvinu, ki je navdihnil številne pripovedi o kralju Matjažu ali pa o kmečkem uporniku Matiji Gubcu. Obadva sta ljudem obetala osvoboditev izpod tujega jarma in tlake. V mit so se preobrazili tudi vitezi Lambergi, katerih junaštva v boju s Turki in Ogri so se odrazile v ljudski pesmi Pegam in Lambergar. V njej so mu nasproti postavili priročnega sovražnika – klateškega

viteza Pegama in odveč je ugibati, kdo je zmagal (Kumer in sodel. 1970: 5–14). Le v eni zapisani varianti pesmi je omenjeno ime pogumnega viteza (Krištof), vendar so k nastanku mita veliko prispevali še drugi sorodniki s Kamna, ki so aktivno sodelovali v burnih vojaških dogodkih v 2. polovici 15. stoletja, predvsem njegov bratranec, turnirski zvezdnik Gašper II (Kos 1997: 131).

Nekateri miti pa so nastali zunaj ljudske mitološke ustvarjalnosti, že v novem veku. Gre za ljudem všečne osebe iz umetnih povesti ali pesmi, ki so se iz literature postopno preselili v ljudsko zavest, od tam pa (pogosto ustrezno preoblikovani) v podzavest. Pogosto jih niti ne prepoznamo kot mite, a imajo njihove značilnosti. Najbolj znan je Martin Krpan, ki je s svojo silno močjo in premetenostjo odrešil cesarstvo nadležnega in hudobnega velikana Brdavsa. Martin Krpan z Vrha je umetna pripoved, ki jo je leta 1858 napisal in objavil Fran Levstik, brez naslonitve na kak znan ljudski vir. Je pa opazna podobnost z lambersko zgodbo, le da je tokrat cesarstvo pred nadležnim velikanom reševal kmečki človek. Njena sodobna analiza (Baskar 2008) ga prepozna kot slovensko različico habsburškega mita, čeprav izvor Brdavsa ni nujno turški. Kelemina (1930) je v svojem pregledu slovenskega bajeslovja vključil poglavje *Junaške snovi*, v katero uvršča dvajset mitov, poleg že navedenih kralja Matjaža, Klepca, Lambergerja in Krpana še Atilo, Pesoglava, viteza Krutogvava, Miklovo Zalo in druge.

Pričujoči članek bo predstavil hipotezo o še enem literarnem mitu, ki je kot tak v slovenski mitologiji še neprepoznan. To je vitez Ostrovhrar, čigar najbolj znan literarno-zgodovinski vir je *Slava vojvodine Kranjske* (Valvasor 1689: 434), še bolj pa ga je ljudem – ustrezno preoblikovanega – priljubil pesnik France Prešeren (1832: 9). Vitez Ostrovhrar je prek njegove romane *Turjaška Rozamunda* (in kot bomo videli, tudi prek številnih drugih literarnih del iz 19. in 20. stoletja) počasi prešel v ljudski spomin ne toliko kot kaznovalec dekliške nečimrnosti, ampak kot junaški zmagovalec nad sovražniki in odrešitelj slovenskega ljudstva izpod turškega jarma. Poglejmo si поблиže njegove literarne izvore.

Izvor mita: Ostrovhrarji, vitezi z Ostrega vrha

Toponim »Ostri vrh« je v prostoru, ki ga poseljuje slovenski narod, precej pogost. V Atlasu Slovenije (2012: 596) najdemo Ostrih oz. Ojstrih vrhov kar dvajset! Vendar moramo med njimi iskati le tiste, ki so v srednjem veku v resnici nosili utrdbo oziroma grad. Teh pa skorajda ni, saj so srednjeveški gradovi po pravilu imeli nemška imena. Torej moramo iskati tudi gradove, ki so pomensko imeli »Ostri vrh« v nemškem imenu gradu, pri tem pa ni potrebno, da bi vzpetino ali grad tako imenovali tudi domačini. Na prostoru sedanje Slovenije najdemo samo dva gradova, ki sta po lokalnem imenu vrha ali po nemškem imenu gradu lahko domicilna za domovanje vitezov Ostrovhrarjev. To sta:

1. Grad nad Podgradom pri Ljubljani, ki se je izvorno imenoval Osterberg in ga z delnim (nekoliko tendencioznim) prevodom lahko imenujemo Ostri vrh. Valvasor namreč pravi, da je dobil ime po graditeljih Scharffenbergih in da Osterberg po kranjsko pomeni isto. Torej Ostri vrh (*Osterverch*), njegov gospodar pa Ostrovhrar (*Ostervercher*). Tako ga imenujejo tudi nekateri novejši zgodovinarji (Smole 1982:

- 336, Jakič 1997: 232), v domačem kraju pa ta toponim oz. naziv ni več v uporabi (Grilc 2003: 49). Posedovale so ga številne plemiške družine, najdlje Gallenbergi.
2. Grad nad vasjo Svibno (nad Radečami pri Zidanem mostu), ki se je izvorno imenoval *Scharffenberg*, kar v prevodu sicer pomeni Ostri vrh, vendar ga Valvasor po kranjsko imenuje *Sviben*, torej z imenom spodaj ležeče vasi (Valvasor 1689: 497). Tudi domačini so svoje gospode imenovali Svibenski (Potrpin 2002: 25).

Iz zgodovinskih virov ni razvidno, ali sta se vzpetini, na katerih sta bila gradova zgrajena, prvotno imenovali Ostri vrh in so prvi graditelji ledinsko ime uporabili za poimenovanje gradov. Niti ni znano, kako so podložniki naslavljali svoje grajske gospode. Vendar pa je to drugotnega pomena, ker je – kot rečeno – lik Ostrovrharja postal javno znan šele v novem veku kot posledica literarnega pojavljanja tega junaka. V ljudstvo je zašel šele v 19. stoletju, ko sta obe plemiški rodbini že izumrli. Z njihovim dejanskim izvorom se literati, ki so ju vključevali v svoje stvaritve, večinoma niso ukvarjali, pomembna je bila njihova namišljena zgodovinska zgodba in dramatičnost (oziroma mitičnost) njihovega imena.

Polihistor Valvasor se v opisu zgodovine gradu Osterberg naslanja na obsežno rokopisno študijo o rodovnikih dveh starih kranjskih plemiških družin Scharffenberg in Gallenberg kronista Janeza Ludvika Schönlebna (1680). Stara kranjska plemiška družina Gallenbergov, ki je dvesto let imela v lasti tudi grad Osterberg, naj bi po trditvah tega kronista izhajala iz svibenških Scharffenbergov. Ti naj bi leta 985 najprej zgradili grad nad Svibnim, nekaj desetletij pozneje pa še gradova Ostri vrh nad sotočjem Ljubljance in Save ter Gamberk nad Zagorjem. Že Schönleben govori o »*gospodih Osterberških, po slovensko Ostrovrharjih*« in enako je v opisu gradu Osterberg povzel tudi Valvasor. Zgodovinska upravičenost te trditve ostaja nedokazana. Od posameznih Ostrovrharjev je v *Slavi* omenjen tudi Jurij Gallenberg, ki je leta 1562 padel v boju s Turki, zato je na Osterbergu njegov rod izumrl, grad pa opustel.

V zgodovinskih virih se Ostrovrharji spet pojavijo šele v najnovejšem času, in sicer v izčrpnih študijah zgodovine svibenskih gospodov (Kos 2003). Prilastka *Ostrovrhar* ta ne uporabi za znanstveno označevanje nobenega od njih; to prepušča literatom. Razkrije pa zgodovinsko ozadje v zgodnjem obdobju (10.–11. st.) večinoma potrjenih rodovnikov, s katerimi je Schönleben zavedel Valvasorja, ta pa – ker drugih virov ni bilo – številne zgodovinarje vse do današnjih dni.

Rast mita – literarni Ostrovrharji

V 19. stoletju, v obdobju romantike in začetkov narodnega prebujanja, Ostrovrharje srečamo v številnih literarnih delih slovenskih pesnikov in pisateljev. Navdih zanje so avtorji najprej našli pri Valvasorju, pozneje pa pri Prešernu. Blagozvočnost njihovega imena, ki vključuje pogum in ostrino v boju, razkošnost v življenju in gorečnost v ljubezni, je bila privlačna za številne pesnike, pisatelje in dramatike tistega časa, še posebej ker ime Ostrovrhar implicira slovenskost. V številnih primerih gre za viteške vsebine z močnimi sestavinami narodnega bujenja. Literati so Ostrovrharja upodabljali kot slovenskega viteza,

celo če je dogajanje postavljeno v srednjeveško okolje. Porajajoče se gibanje za emancipacijo slovenskega naroda je potrebovalo svojega narodnega junaka in buditelja, ki bi izkazoval voditeljske lastnosti, kot so modrost in vizionarstvo, pa tudi neustrašnost in vojaška spretnost. Nekateri so Ostroviharja promovirali kar v vojaškega pribočnika slovenskega kralja Matjaža. Oglejmo si jih podrobneje, saj so vsak zase pripomogli k nastajanju novega mita.

France Prešeren (1800–1848): Turjaška Rozamunda (romanca)

Ostrovihar se kot lepi in pogumni vitez najprej pojavi v romanci Franceta Prešerna »Turjaška Rozamunda«, napisani leta 1831 v Celovcu in objavljeni v tretjem zvezku Kranjske čbelice leto zatem. Lik Ostroviharja je verjetno našel v *Slavi*, čeprav v njej ni take viteške zgodbe; nasprotno: tam Ostrovihar (Jurij Gallenberg) v boju s Turki celo izgubi življenje! Prešernov Ostrovihar je zdaleč najbolj znan in zato najpomembnejši literarni lik tega junaka, ki je za razvoj mita enako pomemben kot njegov zgodovinski izvirnik v *Slavi*. V romantični pesnitvi gre lep in pogumen snubec turjaške grofične, kranjski vitez Ostrovihar, na njeno nečimrno zahtevo ugrabit turško lepotico Lejlo, zraven pa opravi junaško dejanje osvoboditve rojakov iz turškega ujetništva. A Ostrovihar se na povratku zaljubi v Lejlo in jo vzame za ženo, razočarana in osramočena Rozamunda pa gre v samostan.

Romanca je bila objavljena v vseh izdajah Prešernovih poezij, pa tudi v različnih pesniških izborih in antologijah. V učbenikih slovenščine se redno pojavlja od leta 1914 in je med najpogostejšimi objavljenimi Prešernovimi pesmimi (Božič 2010: 284). S časom je postala med ljudmi splošno znana in priljubljena. V zbirki balad in romanc (Wester 1912: 49) je pridana ilustracija Ostroviharja in Rozamunde pod njegovim gradom, ki jo je izdelal slikar in ilustrator Anton Koželj (1874–1954). V opombah k pesmi urednik, pod vplivom Valvasorjevih navedb, pripiše: »*Ostroviharji so bili odlični kranjski plemiči (nemško Schärffenberger); njihov grad je bil Ostri vrh, sedaj razvalina na brdu nad sotočjem Ljubljance in Save*«.

Odmevi Turjaške Rozamunde v slovenski umetnosti

V mesečniku za književnost, umetnost in prosveto *Slovan* je v nadaljevanjih izhajala spevoigra v treh delih *Rozamunda* neznanega avtorja (Anon. 1912). Gre za prvi poskus dramatizacije Prešernove pesnitve, z namenom (sodeč po spremni besedi urednika) spodbuditi skladatelje k njeni uglasbitvi v operno delo. A žal se tega tedaj ni nihče lotil. Pozneje je ljudsko opero v treh dejanjih *Turjaška Rozamunda* naštudiral in uprizoril slovenski pevski zbor Zarja iz Clevelanda, ZDA. Kot priča uprizoritveni bilten (Anon. 1928), je libreto napisala Mary Ivanush, uglasbil pa ga je njen mož, zborovodja John Ivanush, in ga priredil za opero. Očitno niso uporabili libreta, objavljenega v *Slovanu*. Kot Ostrovihar je nastopil Frank Plut, kot Rozamunda pa kar libretistka sama. Opera je bila v naslednjih sezonah še nekajkrat uprizorjena.

V lutkovnem gledališču Fru-Fru v Ljubljani so leta 2000 ob 200. obletnici Prešernovega rojstva uprizorili lutkovno predstavo Turjaške Rozamunde, ki na duhovit način, v slogu tradicionalnih evropskih lutkarskih junakov iz 18. stoletja, prikazuje zgodbo o nečimrni Rozamundi in junaškem Ostroviharju. Predstava s klasičnimi ročnimi lutkami je bila prirejena za odprt prostor in igrana v kočiji, značilni za potujoče lutkarje iz tistega časa. Predstavo je priredil in uprizorjal Marjan Kunaver, lutke je kostumirala Metka Bizjan.

Predstavo zdaj uprizarja tudi Lutkovno gledališče Maribor; igralka je Elena Volpi, avtorica lutk pa Svetlana Čaleckaja.¹

Pesnitev *Turjaška Rozamunda* je v novejšem času doživela dve ilustrirani izdaji v obliki otroških slikanic: leta 1985 pri Mladinski knjigi, ilustratorica Kamila Volčanšek, in leta 2003 pri Prešernovi družbi, ilustrirala je Andreja Pekar.

Ostrovharja in Lejlo je leta 1993 v ciklu *Slovenski miti in legende* oblikoval kipar Stojan Batič. Kip v velikosti okoli 40 cm, najprej izdelan iz gline, nato pa odlit v bron, je zdaj v Radečah. To je prva označba Ostrovharja kot slovenskega mita, čeprav v tandemu z Rozamundo.²

V zbirki Mali leksikon je izšla knjiga *Slovenski literarni junaki*, v kateri je naveden tudi *Ostrovhar* iz Prešernove romane o Turjaški Rozamundi (Lah in Inkret 2002). Par Rozamunda – Ostrovhar se občasno pojavi tudi na različnih proslavah in kulturnih prireditvah.³

Kot lahko spremljamo na medmrežju⁴, je Ostrovhar (predvsem kot nesojeni ženin Turjaške Rozamunde) znan in priljubljen tudi med zdajšnjo mlado generacijo, o čemer pričajo številne literarne seminarske naloge, svobodne prepesnitve, igre in podobno v osnovnih in srednjih šolah.

Janez Trdina (1830–1905): Pripovedka od Glasan-boga (zgodovinska povest)

Pisatelj, jezikoslovec, zgodovinar in rodoslovec Janez Trdina je zbiral ljudsko pripovedno dediščino in napisal več zgodovinskih povesti in pripovedk. Leta 1850 je zasnoval in kot podlistek objavil prozno delo *Pripovedka od Glasan-boga* s podnaslovom: *Poskus narodne epopeje Slovencev*. Gre za poskus proznega narodnega epa na temelju ljudskih motivov, ki jih je po svoji domišljiji združil in preoblikoval, pri tem pa prežehel z idejno tendenco. V njem so opisani resnični dogodki iz zgodovine Slovencev (npr. bitka pri Sisku leta 1593), v katerih pa nastopajo razni slovenski miti z ljubezenskimi zapleti med osebami. Ena od stranskih oseb je Ostrovhar: pogumen, junaški, narodu zvest in predan pribočnik kralja Matjaža, za ženo pa ima prevzetno, nevhvalno, ljubosumno in nesrečno Rozamundo.

Trdina je leta 1866 pri Matici Slovenski izdal tudi delo *Zgodovina slovenskega naroda*. V poglavju o srednjem veku ugotavlja, da so bili germanski kolonizatorji v začetku prijazni do slovenskih prebivalcev, naučili so se njihovega jezika in se celo dali imenovati po slovensko, npr. »*Galenberg se je dal v Ostrovharja imenovati*«. Misli je na graščake z Ostrega vrha (Osterberga), za katere Valvasor v Slavi navaja slovensko ime *Ostervercher* (Valvasor 1689: 433). Pozneje pa naj bi postali izkoriščevalski in kruti: »*Zlasti so bili Ostrovharji, ali kakor so se zdaj zopet imenovali, Galenbergerji, brez najmanjše milosti do kmetov. Kdor ni imel kaj dati za davek, so ga zaprli, kmete so vpregali in z njimi orali, iz gozdov hlode vlačili in jih v globoke vodnjake metali*« (Trdina 1866: 85).

¹ <http://www.frufru.si/index.php/en/show/1> [1. 12. 2000]; <http://www.veza.sigledal.org/prispevki/> [13. 9. 2013]

² Cankarjev dom, Ljubljana, Zbirka katalogov razstav, 1993.

³ <http://www.flickr.com/photos/zskd/1522452293/> [9. 10. 2007].

⁴ <http://www.dnevnik.si/clanek/1042350418>; <http://ejournal.eduprojects.net/Kapljice/index.php?action> [26. 5. 2014].

Ivan Hribar (1851–1941): Kralj Matjaž (libreto)

Pomemben slovenski gospodarstvenik, politik, diplomat in publicist na prelomu iz 19. v 20. stoletje Ivan Hribar je bil velik patriot in predstavnik panslavizma. Pod psevdonimom Bogumil Trzinski je leta 1868 napisal libreto v verzih *Kralj Matjaž*. Rokopis, ki ga hrani Slovenski gledališki muzej, ni bil nikoli objavljen, uglasben ali uprizorjen (Trzinski 1868). V celotnem delu je mogoče zaznati vsebinske povezave s Prešernovimi deli: s *Turjaško Rozamundo* (npr. pogovor glavnih igralcev pri kamniti mizi pod hrastom, pevec z liro), *Zdravljico in Krstom pri Savici*. Ostrovihar je pribočnik kralja Matjaža in mu po pregledu političnega stanja v deželi poroča o velikem narodnem gibanju Slovencev in o ljudskih taborih v Žalcu in Ljutomeru, v katerih so deset tisoči zahtevali slovensko kraljevino. Pomenljive so njegove sklepne besede: »*Težko pričakuje naš rod odrešenja, krepko otresuje verige trpljenja*«, po katerih kralj Matjaž vstane, vzame trobojnico, odpre vrata in jo široko zavihiti ter odhaja v hraber boj za slovensko stvar. Slišijo se rogovi, vojaki pejejo »*Kaj bliska se v jasnem*« in »*Hej Slovani*«, vriskajo in vzklikajo »*Živel kralj Matjaž!*«. (Trzinski 1868: 36)

Fran Detela (1850–1926): Pegam in Lambergar (zgodovinska povest)

V povesti iz leta 1891 je romaneskno, z veliko mero umetniške svobode, prikazan boj za bogato dediščino po izumrtju grofov celjskih. V njej nastopa v zgodbi v vzporednim političnim in ljubezenskim zapletom tudi resnična oseba Janez Ostrovihar (iz rodu Gallenberških) kot viteški bojevnik na strani Katarine Branković, vdove po zadnjem celjskem grofu Ulriku. Vse osebe v povesti so zgodovinsko izpričane, vendar Janez Gallenberg v resnici ni bil povezan z usodnimi celjskimi dogodki; za to je poskrbela pisateljeva domišljija. Vendar pisatelj dobro pozna njegovo ravnanje v nasledstvenem sporu med habsburškima princema Friderikom in Albrehtom, v katerem se je postavil na napačno (t. j. Albrehtovo) stran, kar naj bi mu kasnejši kralj in cesar Friderik močno zameril in mu je grozila smrt z obglavljenjem. V povesti je Ana Lamberška močno zagledana v Ostroviharja, kar ugaja njegovemu egu in tudi politično ustreza, saj rabi zaveznika za umiritev cesarjeve jeze. Lambergi so bili namreč Friderikovi politični zavezniki na Kranjskem. Po njihovem posredovanju je Anina volja uslišana: obsojenec je pomiloščen, zraven pa mu vrnejo še zaplenjena posestva, tako da se lahko poroči z njo.

Tudi v tej zgodbi je Ostrovihar prototip slovenskega viteškega junaka. Tako rekoč z vsako omembo Ostroviharjevega imena nam pisatelj postreže z eno njegovih kreposti. Občudovanja vredni sta predvsem njegova bojna spretnost in živalska moč, krase pa ga tudi uglajena družabnost. Ostroviharjevih prednosti ne zanikujejo niti nasprotniki: »*Treba ga je videti v boju, da se vé, kolika opora je bil Albrehtu in kolika je zdaj Vitovcu. Vojaštvo ga vse obožuje, mené, da je nezmagljiv; in res ima njegova neprestrašenost tako čarobno moč, da mora ojunačiti največjega strahopetca. A kakor je strašen v boju, tako mil in prijeten je v družbi. Kjer je on, tam je veselje in kratek čas, in jaz ne pozabim nikdar lepih dni, katere sem preživel z njim.*« Toda po drugi strani je tudi preračunljivec: »*A nagiblje ga, kakor mislim, na Vitovčevo stran le strah, da mu cesar ne odpusti prejšnjega vedenja; kajti se je bil junačil Ostrovihar pred vojvodo Albrehtom, da mu izroči brata živega ali mrtvega; in res bi ga bil nekoč kmalu ujel*« (Detela 1891:7).

Anton Medved (1869–1910): Viljem Ostrovrhar (zgodovinska drama)

Drama v petih dejanjih, ki je nastala leta 1893 in izšla naslednje leto v reviji *Dom in svet*, ne izhaja iz prešernovske tradicije. V nasprotju z drugimi literarnimi deli s srečnim koncem za bolj ali manj izmišljenega junaka Ostrovrharja ta drama z veliko mero umetniške svobode obravnava zgodovinsko izpričano osebo Viljema Svibenskega (Scharffenberga, poetično poslovenjenega v Ostrovrharja) in dogodke v boju za španhajmsko (spanheimsko) dediščino na Koroškem. Na strani upornikov se je bojeval tudi Viljem in v bitki padel. Resnični dogodki z odločilno bitko med koroškim vojvodo Majnhardom (habsburškim vazalom) in grofom Ulrikom Vovbrškim kot vodjem koroških upornikov iz marca 1293 je zbiratelj srednjeveških legend Otokar iz Zile (Otokar iz Geule) z določenimi nadnaravnimi sestavinami zapisal v rimani obliki (legenda o vilinskem prstanu).⁵ V Medvedovi drami je Viljem predstavljen kot plemič slovenskega rodu, ki se bojuje za pravice kranjske dežele (in ljudstva), torej je prerodno politično gibanje 19. stoletja pretenciozno preslikano v dogajanja 13. stoletja. Časovna oddaljenost in slabo poznavanje teh zgodovinskih dogodkih otežujejo razumevanje dramske zgodbe. Drama ob nastanku ni bila uprizorjena. Premiero na prostem, pod svibenskim gradom, je doživela šele leta 2011 v izvedbi gledališke skupine Kulturnega društva Svibno pod vodstvom režiserja Jožeta Mahnetaja; uprizorili so jo tudi naslednje leto, potem pa zaradi smrti režiserja ne več.

Navedena srednjeveška legenda je že pred Medvedom, v 1. polovici 19. stoletja, navdihnila več nemških in avstrijskih avtorjev k njeni literarni obdelavi. Brata Grimm sta jo v prozni obliki (Pripovedka o Ostrovrharju in škratu) uvrstila v svojo zbirko nemških pripovedk.⁶ Ljubljanski pesnik Schlechter je napisal balado Viljem Ostrovrhar⁷, celovčan Budik pa igro v štirih dejanjih Viljem Ostrovrhar ali Vilinski prstan⁸.

V novejšem času je Marjeta Zorec je povzetek te zgodbe vključila v eno svojih knjig iz zbirke *Zgodbe z naših gradov*.⁹

Janko Bajde (1855–1920): Grajski lovec (zgodovinska povest)

Povest je kot podlistek izhajala v časopisu *Gorenjec* (Bajde 1912). Pustolovsko - ljubezenska zgodba se dogaja na gradu Gamberk nad Zagorjem, ki naj bi ga po trditvi pisatelja (ta pa po Valvasorju) leta 1040 postavil Ortolf Ostrovrhar. Razmeroma preprosta in dramsko klišejska zgodba govori o prepovedani ljubezni med Tamaro, hčerko enega od Ortolfovih naslednikov, in njegovim grajskim lovcom. Ostrovrhar, kot graditelj gradu Gamberk, nastopa le v uvodu.

Ivan Zorec (1880–1952): Beli menihi (zgodovinska povest)

Med dveletnim bivanjem v samostanu Stična je Zorec leta 1932 napisal in izdal zgodovinsko povest v štirih knjigah *Beli menihi*. Prva knjiga obravnava ustanovitev

⁵ Otakar aus Geul (1265–1322), http://opac.regesta-imperii.de/lang_de/suche.php?q=Steirische*+Reimchronik, [26. 5. 2014]; tudi: Kos (2003: 229)

⁶ Die Brüder Grimm: Deutsche Sagen I, Goldsmanns, München, 1813

⁷ Anton Josef Schlechter (psevdonim Hugo vom Schwartzthal): Lirische und romantische Dichtungen, Kleinmayer, Laibach, 1833, 185

⁸ Peter Budik: Wilhelm von Schärffenberg, oder Ring der Treue, Wien, 1843

⁹ Marjeta Zorec: *Zgodbe z naših gradov: Med Dravo in Kolpo*. Ljubljana, Karantanija, 2007.

cistercijanskega samostana Stična leta 1136. V njej kot stranski osebi nastopata tudi graščak Oton Ostrovihar (s Svibna) in njegova lepa hči Zofija, ki jo snubi bojeviti plemič Majnhalm Višnjegorski. Omenjen je tudi Otonov brat Ortolf, graščak v Sostrem (mišljen je Ostri vrh nad Podgradom), torej je tudi ta pisatelj sledil Valvasorjevim navedbam v Slavi. Naslednje tri knjige obravnavajo obdobja tega samostana, v katerih pa se Ostroviharji več ne pojavljajo.

Mimi Malenšek (1919–2012): Pod Triglavom (zgodovinska povest)

Povest, ki je kot podlistek pod psevdonimom Mimica Zagorska izhajala v Gorenjcu, govori o gorenjskih kmečkih puntarjih iz 15. stoletja (Zagorska 1936). V povesti se Ostrovihar pojavi le posredno, v pesmi o vilinskem prstanu že omenjenega Otokarja iz Zile (Otokar iz Geule), ki jo srednjeveški pevec prepeva zbrani gospodi ob neki družabni priložnosti na Pustem gradu pri Radovljici.

Tu je primerno omeniti, da med srednjeveškimi viteškimi pesniki (minezengerji) srečamo tudi kranjskega viteza Leopolda Scharffenberga s Svibna.¹⁰

Peter Božič (1932–2009): Turjaška Rozamunda (drama)

Peter Božič je leta 1977 za gledališče OTH (Oder treh herojev, KUD Sp. Pirniče) napisal dramo *Turjaška Rozamunda ali Na nebu so znamenja tri*. Drama se tesno naslanja na Prešernovo pesnitev. Lahko jo umestimo v sodobni družbeno-politični kontekst, ki je z očesom mlajše generacije razumljen drugače kot z očesom starejše. Drama, ki ponuja različne interpretacije in asociacije, ni doživela pozornosti. Gledališče iz Sp. Pirnič, kjer je Božič deloval, je dramo poskusilo uvrstiti v program, vendar je zaradi dramaturških slabosti teksta študij opustilo; isto se je zgodilo v gledališču Pekarna. Gledališka kritika (Poniž 2010: 8) o drami pravi:

»Na eni strani se [avtor], ludistično poigrava z dvema mitoma, nacionalnim in prešernovskim, na drugi ju vendarle motri skozi poslednje odseve perspektivovske načelnosti in teznosti, da bi kot ‚dramatično rezultanto‘ izpostavil globlje in za tisti čas zelo pomembne dvojnosti: naše, ‚slovensko‘, in tuje, ‚bosansko‘; (navidezno) askezo na eni in brezumno, potratno razkošje na drugi (Ostrovihar proti snubcem, Pevac proti Turjačanu in Bašetu)«.

Anton Corel st. (1927): Povest o ribiču in grofični (zgodovinska povest)

Anton Corel je napisal več povesti in uglasbenih pesmi o nekdanjem življenju na rodnem Kočevskem in v sedanjem domačem kraju Podgradu pri Ljubljani. *Povest o ribiču in grofični*, izdana v zbirki pesmi in zgodb leta 1999, govori o skrivni in prepovedani ljubezni med graščakovo hčerko z Ostrega vrha in grajskim ribičem. Zgodba se po junaškem dejanju, ko mladenič v boju s Turki Ostroviharju reši življenje, nepričakovano srečno razplete. Avtor je zgodbo predelal tudi v ljudsko igro v treh dejanjih *Ostroviharjeva hči*, ki jo je leta 2006 dramska skupina KD Podgrad pri Ljubljani uprizorila na prostem ob praznovanju 750-letnice prve zgodovinske omembe kraja. Leta 2014 je avtor izdal razširjeno izdajo svojih pesmi in zgodb, ki jo je ilustriral Henrik Krnec; nekaj ilustracij je namenjeno tudi Ostroviharju. Eno izmed ostroviharskih zgodb (Zlata krona) je leta 2002 izdal v knjižici Milana Bizjana *Ostroviharjevo žganje*, ki jo je tudi ilustriral H. Krnec.

¹⁰ A. Janko in sodel.: *Nemški viteški liriki s slovenskih tal*. Žovneški, Gornjegrajski, Ostroviharski. Znanstveni inštitut Filozofske fakultete UL, Ljubljana, 1997, str. 19

V večini zgoraj navedenih zgodovinskih literarnih del, še posebej v tistih iz 19. stoletja, je navzočnost Ostrovrharjeve osebe ali prizorišča namenjena doseganju neke zgodovinsko pogojene pozitivne sporočilnosti. Lik Ostrovrharja, povsem sproščenega Rozamundine sence, vendar praviloma ob boku kralja Matjaža, podpira tudi nastajanje mita o sposobnem in politično enotnem narodu, vrednem politične združitve in državnosti (Trdina 1866, Trzinski 1868). Slovenski zgodovinski roman (oz. povest) tistega časa je torej razumeti kot kulturno tvorbo, ki mestoma skriva v sebi pomene, katere presegajo literarno sporočilnost zgodb, in s svojo simbolično vsebino zadeva kolektivno slovensko usodo. Pojav zgodovinskega romana oziroma povesti je tesno povezan z rojevanjem nacionalne zavesti, zato je to eden najbolj nacionalno specifično interpretiranih žanrov, tako med romanopisci in dramatikami kot med literarnimi zgodovinarji. K politični tendenčnosti povesti sta pripomogli jasna umeščenost v prostor takratnega nacionalnega interesa bralcev in tematizacija preteklih dogodkov, ki jih je bralec interpretiral kot anticipacijo svoje lastne sočasne politične in nacionalne usode. Nacionalizem zgodovinskega romana nagovarja lastni narod, da bi mu dal samozavest in moč za nacionalno emancipacijo, pa tudi za osvoboditev izpod univerzalizmov in kulturnega imperializma velikih literatur (Hladnik 2009: 39). Ostrovrhar je lik, ki je k temu nagovarjanju pomembno pripomogel, saj nas viteški miti delajo pogumnejše in močnejše.

Poznejša zgoraj navedena dela, nastala v 20. stoletju, nimajo več narodno-idejnega naboja, vzdržujejo pa mit Ostrovrharja kot ljudskega junaka, ki nas združuje in nacionalno osmišlja.

Ostrovrhar danes

V raziskovanju in predstavljanju mita Ostrovrharja ter nasploh v ohranjanju tradicije narodno-zavednega ostrovrharstva v slovenskem prostoru prednjačita dva prostora, ki sta predstavljena že v uvodu: Podgrad pri Ljubljani in Svibno pri Radečah. Pravzaprav gre zdaj za uporabo blagovne znamke Ostrovrhar za potrebe lokalnega turističnega in kulturnega razvoja, pa tudi ohranjanja domoljubnih čustev. Za določen čas sta bili tovrstno dejavni tudi občini Ljubljana-Šiška in Medvode, vendar iz drugačnih razlogov. Spomin nanj pa se v raznoterih drugih oblikah ohranja po vsej Sloveniji, kar priča o njegovi splošni in stalni prisotnosti v naši podzavesti, pa tudi o njegovi univerzalnosti.

Podgrajsko ostrovrharstvo

Organizirana dejavnost na tem območju se se je začela leta 1982, ko je bilo ustanovljeno Kulturno društvo Podgrad pri Ljubljani, ki poleg umetniških dejavnosti goji tudi narodopisje. Ta sekcija zbira raznovrstno gradivo o kulturno-zgodovinski dediščini domačega kraja in širše. Iz zbranega gradiva so izdali več knjižic in objav (Corel 1999 in 2014, Bizjan 2002, Grilc 2003, 2005 in 2013), zgoščenko in DVD.¹¹ Med pesmimi in zgodbami so številne, ki obravnavajo namišljena Ostrovrharjeva junaška dejanja in prigode.

Leta 2006, ko je Podgrad praznoval 750 let od prve omembe gradu Osterberg v zgodovinskih virih, je bilo praznovanje zgodovinskih korenin še posebej intenzivno. Za potrebe celoletnega praznovanja so ustanovili Viteško skupino Ostrovrhar in naštudirali igro Antona

¹¹ 750-letnica Podgrada, DVD, KD Podgrad, 2006. Zgoščenka Podgrajskih ljudskih pevcev, KD Podgrad, 2009.

Corela Ostroviharjeva hči. Na proslavi so nastopali vse domače kulturne skupine in številni gostje. V spomin na to obletnico so vaščani s svojimi prispevki in delom sredi vasi postavili spomenik vitezu Ostroviharju. Spomenik je oblikoval Anton Corel ml., kip pa Milka Turk.

Podobno slovesno praznovanje je načrtovano tudi v letu 2015, ob tisoči obletnici domnevnega nastanka gradu Osterberg (po Valvasorju oz. Schönlebnju). Kljub temu, da sodobni zgodovinarji ta podatek ne odobravajo, je Valvasorjeva datacija domnevne izgradnje najstarejša letnica v zgodovinskih zapisih o tem gradu oz. kraju, vredna javne pozornosti in praznovanja.

Pesnika Franceta Prešerna, najbolj zaslužnega za nastanek mita o Ostroviharju, Podgrad promovira na številne načine, predvsem z vsakoletno proslavo slovenskega kulturnega praznika. Na njej za pomembne prispevke k družbenemu razvoju kraja podelijo priznanje *Ostrovihar leta*; doslej ga je prejelo deset posameznikov in skupin. V počastitev domicilnega kraja viteza Ostroviharja jih je enkrat obiskala tudi Valvasorjeva konjenica.

V okviru KD Podgrad od leta 2000 deluje tudi likovna sekcija, ki vsako leto priredi srečanje ljubiteljskih slikarjev imenovano Podgrajski likovni teden. Udeleženec Slaven Siročič je leta 2011 naslikal namišljeni boj Ostroviharja s Turkom pod Ostrim vrhom. Tema letošnjega tabora bo tisoč let Podgrada, zato pričakujejo še kak tak izdelek.

Ostroviharjeva pohodniška pot

Leta 2007 so vaščani najzanimivejše točke naravne, kulturne in tehnične dediščine Podgrada povezali v krožno pohodniško pot in jo poimenovali po vitezu Ostroviharju. Začne se takoj za vasjo, kjer stoji Ostrovirska oljarica, ki je bila ena prvih kemičnih tovarn na Kranjskem; ob ustanovitvi leta 1854 se je imenovala *Osterberger Ölfabrik*. Večina poti poteka po povsem naravnem okolju Janškega hribovja, obišče ostanke obeh srednjeveških gradov, se ustavi ob čarobnem studencu in vodi skozi nekdanji kamnolom mlinskih kamnov, ki je edinstven te vrste pri nas in je deloval že v srednjem veku. Pod gradom je tudi izliv reke Besnice v Ljubljano; pred regulacijo rek Ljubljanice, Save in Bistrice v 18. stoletju so se štiri reke stekale na istem mestu, na kar je pri opisu gradu Osterberg opozoril že Valvasor v Slavi (1689: 433): »*Pod gradom se zlivajo štiri reke, kar je krasno videti!*« Društvo enkrat na leto organizira vódene pohode z domačimi vodniki, na katerih se predstavljajo viteška skupina Ostrovihar in druge sorodne skupine. Pot je zaradi bližine Ljubljane postala zelo priljubljena za šolske izlete, družinske sprehode in rekreativce, v zadnjem času tudi za GSM igro iskanja zakladov (*geocaching*)¹².

Svibensko ostroviharstvo

Gospode, ki so živeli na gradu nad Svibnem, viri imenujejo na več načinov: po domačem kraju (Svibenski), po izvornem imenu gradu oziroma rodbine (Scharffenbergerji) in s slovenskim prevodom nemškega imena (Ostroviharji). Sedanja zgodovinska stroka jih označuje za Svibenske; kot Ostroviharje pa literarni zgodovinarji in strejši zgodovinarji. V zadnjem času jih pod tem imenom promovira Turistično društvo Ostroviharji Svibno. To deluje od leta 1998 na širšem območju Svibnega; osnovni namen društva je skrb za razvoj

¹² www.geocaching.com/geocache/GC4VG98_6trail-po-ostroviharjevi-poti? [26.1.2015]

kraja na turističnem in kulturno-zgodovinskem področju, ohranjanje šeg in navad, varovanje naravne in kulturne dediščine ter zgodovinskih spomenikov. Društvo ureja okolico grajskega hriba v Svibnem, vzdržuje turistično-zgodovinsko učno pot, organizira različna izobraževanja s področja kulturne dediščine, okoljevarstva in kmetijstva, promovira okolju prijazne oblike turizma na osnovi njihove dediščine, povezuje turistične ponudnike okolice ter sodeluje z drugimi društvi in organizacijami v občini in regiji. V mesecu avgustu organizirajo tradicionalno kulturno turistično prireditev Grajsko trški dan, ki promovira dediščino kraja s poudarkom na grajskih gospodih Ostrovrharjih, trškem dogajanju in domači kulinarčni ter rokodelski ponudbi. V društvu deluje tudi sekcija vinogradnikov Zagrad, ki skrbi za Ostrovrharjeve gorice ter organizira vsakoletni pohod po Ostrovrharjevi vinski poti.¹³

Župnijski urad Svibno je leta 2002 izdal obsežno monografijo o domači fari (Potrbin 2002), ki opisuje zgodovino svibenske fare nazaj do najstarejših časov. V njej so opisani tudi srednji vek in glavni svibenski gospodje, tudi tragična zgodba Viljema Scharffenberga. O nadimku Ostrovrhar avtor ugotavlja, da je novejšega izvora in potrjen, saj prej domačini svojih gospodov nikoli niso tako naslavljali (Potrbin 2002: 29).

Kulturno društvo Svibno, ki se bliža stoletnici delovanja, je avgusta leta 2011 naštu-diralo in na prostem, pod ruševinami gradu Svibno, uprizorilo zgodovinsko dramo Antona Medveda Viljem Ostrovrhar. Zgodovinska drama v režiji Jožeta Mahneta, ki je bila tokrat sploh prvič uprizorjena, predstavlja tragično zgodbo resničnega viteza Viljema Scharffenberga, ki je gospodoval gradu in posestvu Svibno koncem 13. stoletja. Prikazuje nam tedanje grajsko življenje, ljubezenske in vojaške spletke ter viteške boje. Zgodba razkriva skrivnost prstana, ki ga vila podari Viljemu, in posledice, ki ga le-ta prinese. V igri so bili uporabljeni rekonstruirani srednjeveški kostumi, oklepi in oprema tistega časa, ki so plod prostovoljnega dela domačinov iz Svibna.

Medvoško ostrovrharstvo

Medtem ko podgrajsko in svibensko ostrovrharstvo temeljita na srednjeveškem liku mitske osebe, pa je medvoško povsem sodoben pojav. Izvira iz partizanskega imena Blaž Ostrovrhar, ki si ga je pri odhodu v partizane nadel mladi Oto Vrhunec iz Spodnjih Pirnič pri Medvodah. Izbira tega partizanskega imena odraža njegovo rodoljubnost, svobodomi-selnost in bojevitost, pa tudi poetičnost. Bil je namreč velik ljubitelj slovenske kulture, ki jo je poustvarjal v domači dramski skupini, pa tudi ustvarjal s svojim lastnim pesnjenjem. Zaradi poguma, odločnosti in preudarnosti je v partizanih kmalu postal poveljnik 3. čete Jelovškega odreda, nato pa opravljal številne vodstvene funkcije. Bil je gorenjski delegat na Zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju in član Slovenskega narodno-osvobodil-nega sveta. Znan je bil po tem, da tovarišev pred bojem ni spodbujal s političnimi nagovori, ampak jim je deklamiral domoljubne pesmi Franceta Prešerna, ki ga je znal na pamet. Med tovariši in prebivalstvom je bil zelo priljubljen. Maja 1944 je bil z enoto napoten v okolico Bleda in Bohinja. Še s petimi tovariši je 24. junija 1944 odšel na Triglav; v spominsko knjigo na Kredarici so se poleg večine nemških priimkov vpisali s partizanskimi imeni. Drugo jutro so na vrhu Triglava razvili slovensko trobojnico, ki je v jutranjem vetru oznanjala

¹³ www.facebook.com/pages/TD-Ostrovrharji-Svibno [26. 5. 2014]

bližajočo se svobodo. Iz predvojnih let je ohranjena rokopisna zbirka Otona Vrhunca *Pesmi*. Nato je objavljala v partizanskih glasilih (*Partizanski dnevnik*, 1943–44), antologijah (1944) in samostojni zbirki *Pesmi padlim borcem* (Vrhunec 1944). Pesmi opevajo junaški boj za svobodo, hrepenenje po miru, prostosti in ljubezni. Partizanski komandant in pesnik Blaž Ostrovihar je padel v zarij svobode 5. aprila 1945, potem ko je bil ranjen in ujet v domobranski zasedi. Na domači hiši v Sp. Pirničah št. 84 je vzidana spominska plošča. Po njem sta se dolgo imenovali osnovni šoli v Medvodah in Škofji Loki; pred prvo je do leta 1996 stal njegov doprnski kip kiparja Antona Sigulina. Po njem se imenuje Ostroviharjeva ulica v Medvodah.

Ostroviharjeva srečanja

KUD Pirniče je v sodelovanju z Zvezo kulturnih organizacij občine Ljubljana Šiška (sedanja občina Medvode je tedaj sodila tja) v letih po 1980 začelo organizirati tako imenovana Ostroviharjeva srečanja, poimenovana po partizanskem pesniku Blažu Ostroviharju. Srečanja so bila namenjena predstavitev svežih kulturnih dosežkov, predvsem del mladih dramatikov, iskanju novih dramskih poti, igralskih in žanrskih pristopov, pa tudi povezovanju gledališke stroke in ljubiteljskih skupin. S časom so prerasla izvorno okolje in se razvila v mednarodna srečanja (jugoslovanski narodi, zamejci in širše), stkala mrežo povezav in pridobila velik ugled. Izvedeno je bilo približno 180 kulturnih prireditev, največ dramskih uprizoritev. V letih po osamosvojitvi Slovenije je žal družbena podpora za srečanja usahnila, čeprav nikoli niso bila ideološko opredeljena.¹⁴

Ostroviharjeva priznanja

Občina Ljubljana Šiška je v letih 1980–1995 podeljevala častna priznanja *Ostroviharjev kipec* za zasluge v razvoju ljubiteljske kulture in povezovanja med društvi. Kipec v velikosti 30 cm je oblikoval kipar Anton Sigulin ter predstavlja partizana s knjigo v roki in ptico na rami, kar simbolizira pesniško in vizionarsko naravo Ota Vrhunca – Blaža Ostroviharja. Podeljenih je bilo 14 bronastih kipcev, pozneje pa je začelo zmanjkovati denarja in so podeljevali plakete (7 plaket). Med drugimi so kipce prejeli Polde Bibič, Janez Kuhar, Vilko Kolar, Anton Sigulin, Radovan Gobec, Sašo Kump, Tone Partljič, Mitja Šipek, Peter Militarev, Tonko Štajer in Janez Bitenc. Polde Bibič je nekaj let zatem prejel veliko Prešernovo nagrado in bil na podelitvi v Cankarjevem domu slavnostni govornik; v nagovoru je omenil tudi partizanskega pesnika Blaža Ostroviharja.

Druge pojavne oblike Ostroviharja

K liku Ostroviharja se Slovenci vračamo tudi drugje in drugače. V nadaljevanju bo podan pregled poglavitnih pojavnih oblik, ki smo jih zabeležili v sodobni slovenski družbi.

Dani Bedrač, slovenski skladatelj in glasbenik (rojen 1954 v Celju), je leta 1978 ustanovil folk-rock zasedbo Kladivo, konj in voda. Ob vključitvi Slovenije v EU leta 2004 je napisal evroskeptično pesem Sanjam Evropo: »*Ostrovihar! / Dvanajst neumnih zvezd / v ušesih spi, / poletje v Bruselj leze! / Kdaj so blede sence / skozi breze šle?*«. Ostroviharja vpleta tudi v nekatere druge pesmi.¹⁵

¹⁴ Arhiv KUD Pirniče, tudi: Peter Militarev, priv. koresp. z avtorjem, 2014.

¹⁵ http://www.pesem.si/a/objava/prikaz/86269/riders_on_the_storm [26. 5. 2014].

Narodnozabavni ansambel Cvet iz Radeč ob Savi je na besedilo Ivana Sivca in priredbo Borisa Roškerja leta 2005 v svoj program uvrstil pesem Ostrovrhar.

V Podgradu pri Ljubljani deluje podjetje za teracerstvo, kamnoseštvo in brušenje kamna Ostrovrhar d. o. o., katerega lastnik je Gregor Starašinič.¹⁶

V kraju Zgornja Kokra nad Kranjem, pod Jezerskim, je še ob prelomu stoletja obratovala gostilna Ostrovrhar. Verjetno jo je lastnik poimenoval po planincih, ki so se vzpenjali na ostri vrh Grintovca v Kamniških planinah, ki je od tam lepo viden.

Joži Ostrovrhar je ime sodobne svobodne umetnice, Otto Ostrovrhar je bilo umetniško ime enega od igralcev v gledališču *Moj teater*.¹⁷

Nina Mav Hrovat je leta 2010 napisala mladinski detektivski roman *Orientacisti na sledi morilcu*. Mladostniki med gozdnim tekom naletijo na truplo ustreljenega moškega; prevzame jih detektivska žilica in se odločijo sami raziskati skrivnostno smrt. Ugotovijo, da je mrlič gospod Ostrovrhar...

Na spletu potekajo številni forumi, na katerih udeleženci razpravljajo o različnih aktualnih zadevah. Številni forumi so anonimni in si udeleženci nadenejo psevdonime; pogosto srečamo tudi Ostrovrharje. Odlikujejo jih za naš mit prepoznavne lastnosti: bojevitost, moškost in rodoljubnost.¹⁸

Zaključek

Od izida Valvasorjeve Slave, predvsem pa po izidu Prešernove Turjaške Rozamunde je lik Ostrovrharja postajal znan in navzoč v zavesti Slovencev. Počasi se je prilagajal trenutnim narodnim potrebam po junakih, s katerimi so ljudje delili svoja hrepenenja in stremljenja po nacionalni afirmaciji in končno tudi osamosvojitvi. Kot prikazano, so k temu ob Prešernu prispevali tudi številni drugi literati in narodni buditelji. V širšem narodnozavednem kontekstu Prešernov Ostrovrhar ni cenjen zaradi primarne fabule – udvarjanja muham nečimrne Rozamunde – ampak junaške osvoboditve svojih rojakov izpod turškega jarma. S takimi jarmi oziroma nevarnostmi se je naš narod spoprijemal ves čas, zato Ostrovrharjeva preobrazba iz literarnega junaka v ljudski mit ni bila posebno težavna. Ostrovrhar ni velikan, ki bi s svojo fizično močjo kot Krpan ali Klepec ugonabljal sovražnike; njegova moč je neločljivo povezana s razsodnim pogumom, modrostjo in premetenostjo, ves čas v tesni povezanosti z viteškimi tovariši, celo kraljem Matjažem ali kar s svojim (slovenskim!) ljudstvom. Tudi ne deluje za svojo slavo ali korist, ampak za višje cilje svojega ljudstva. Ostrovrhar je tipičen proizvod človeške mitološke imaginacije, ki si je iz literature izposodila

¹⁶ <http://www.najdem.info/ponudbe/teracerstvo-kamnosestvo-in-brusenje-kamna-ostrovrhar-d-o-o/>, [26. 5. 2014].

¹⁷ <https://twitter.com/ostrovrharc> [29. 4. 2012].

¹⁸ <http://www.pozitivke.net/users.php> (26. 6. 2003); <http://www.rtvsllo.si/profil/ostrovrhar> [26. 5. 2014]. <http://zbiralci.com/forum/login.php> [5. 4. 2014].

primerno osebo in jo pretvorila v nadnaravno pogumnega in modrega junaka, da pomaga majhnemu in šibkemu narodu prebroditi težave in ustvariti zamišljene cilje.

Proces nastajanja junaških mitov je trajal dolga stoletja, od Trubarja, Valvazorja, Prešerna, Trdine in številnih drugih do današnjih dni, zato se je mitološki potencial manifestiral v številnih oblikah, med njimi tudi v liku Ostrovrrharja. Ta je znan vsakemu Slovencu, a doslej v mitološki vedi ni bil opažen. Zgodovinsko-literarni miti skupaj s prastarimi ljudskimi miti dopolnjujejo doživeto resničnost sodobnega človeka. Čeprav zgodovinsko gledano rod Ostrovrrharjev ni bil niti slovenski niti ljudski, se je njihov idealizirani predstavnik v ljudstvu preobrazil v prepoznan in priljubljen lik ter sčasoma postal ena slovenskih mitoloških oseb. Služil je predvsem gojenju narodno prebujevalnih čustev, ki so skozi obdobje več stoletij dozorela v namero in izvedljiv načrt za izpolnitev sanj o lastni državi. Mitološko čustvovanje izvira iz globine človeške zavesti ter ga sodobni tehnicistični in informacijski čas ni izključil. Tudi danes je vtakano v vsakdanjik posameznika, čeprav se navzven lahko izrazi le občasno in v drugačni obliki kot nekoč. To, da se v zadnjem času mit Ostrovrrharja ponekod uveljavlja kot blagovna znamka, ni nič narobe, saj le utrjuje njegovo poznanost, pomembnost, sporočilnost in univerzalnost.

Literatura in viri:

- Anon., 1912: Rozamunda. *Slovan*, X, št. 8–11, str. 188, 221, 255, 351.
- Anon., 1928: *Uprizoritveni bilten slovenske opere: Turjaška Rozamunda*. Cleveland: Pevsko društvo Zarja, 29.11.1928. Ljubljana: Arhiv Slovenije, Fond 1164, šk. 51.
- Bajde, Janko, 1912: Grajski lovec. *Gorenjec*, XIII, št. 14–20.
- Baskar, Bojan, 2008: Martin Krpan ali habsburški mit kot sodobni slovenski mit. *Etnolog*, 18, 75–93.
- Baš, Angelos (ur.), 2004: *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga
- Bizjan, Milan, 2002: *Ostrovrrharjevo žganje*. Podgrad pri Lj., samozaložba.
- Božič, Peter, 1977: *Turjaška Rozamunda ali: Na nebu so znamenja tri* (rokopis). Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, K 1634/88.
- Božič, Zoran, 2010: *Slovenska literatura v šoli in Prešeren*. Ljubljana: Tangram.
- Corel, Anton, 1999: *S pesmijo in harmoniko*. Podgrad pri Lj.: KD Podgrad pri Ljubljani.
- Corel, Anton, 2014: *Pesmi in zgodbe*. Podgrad pri Lj.: KD Podgrad pri Ljubljani.
- Detela, Fran, 1891: *Pegam in Lamberger*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- Grilc, Viktor, 2003: *Podgrad pri Ljubljani – kratka zgodovina*. Podgrad pri Lj.: KD Podgrad pri Lj.
- Grilc, Viktor, 2005: Prispevek k zgodovini gospostva Osterberg. *Kronika*, 53, 3, str. 267–282.
- Grilc, Viktor, 2013: *Ostrovrrhar - nov slovenski mit*. Podgrad pri Lj.: KD Podgrad pri Ljubljani.
- Hladnik, Miran, 2009: *Slovenski zgodovinski roman*. Ljubljana: Založba Filozofske fakultete.
- Jakič, Ivan, 1997: *Gradovi, graščine in dvorci na Slovenskem*. Ljubljana: Didakta.
- Kelemina, Jakob, 1930: *Bajke in pripovedke slovenskega naroda*. Celje: Mohorjeva družba.
- Kos, Dušan, 1997: Čas bojevnikov – Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja, Viharnik, Ljubljana
- Kos, Dušan, 2003: *Blesk zlate krone. Gospodje Svibenski – Kratka zgodovina plemenitih nasilnikov*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, zbirka Dissertationes 1.

- Kumer, Zmaga in sodel., 1970: *Slovenske ljudske pesmi, I.* Ljubljana: Slovenska matica.
- Lah, Klemen in Inkret, Andrej, 2002: *Slovenski literarni junaki*. Ljubljana: Mladinska knjiga, zbirka Mali leksikon.
- Mav Horvat, Nina, 2010: *Orientacisti na sledi morilcu*. Ljubljana: Založba Miš.
- Medved, Anton, 1894: Viljem Ostrovrhar. *Dom in svet*, 7, 356–493.
- Poniž, Denis, 2010: Dramatika Petra Božiča v gledališču Pekarna. V: Zbornik simpozija: *Prekvasenje slovenske dramatike in gledališča*, SMG, Ljubljana, 10.3.2010.
- Potrpin, Jože, 2002: *Skriti zaklad*. Svibno: Župnijski urad Svibno.
- Prešeren, France, 1832: Turjaška Rozamunda, V: *Kranjska Čbelica* (ur. M. Kastelic). Ljubljana: Tiskarna Jožef Blasnik, 3. zvezek.
- Schönleben, Janez Ludvik, 1680: *Genealogia illustrissimae familiae sac. rom. imp. comitum de Gallenberg*. Ljubljana: Arhiv Slovenije, zbirka rokopisov, fond 1074.
- Sivec, Ivan, 2002: *1000 najlepših besedil*. Kamnik: Založba ICO d.o.o., tudi: CD narodnozabavnega ansambla Cvet, 2005.
- Smole, Majda, 1982: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: DZS.
- Šmitek, Zmago, 2011: *Mitološko izročilo Slovencev - svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba.
- Trdina, Janez, 1850: Pripovedka od Glasan-boga: Poskus narodne epopeje Slovencev. V: *Ljubljanski časnik*, št. 58-69.
- Trdina, Janez, 1866: *Zgodovina slovenskega naroda*. Ljubljana: Matica Slovenska.
- Trzinski, Bogumil, 1868: *Kralj Matjaž* (rokopis). Ljubljana: Slovenski gledališki muzej, KDD 498.
- Valvasor, Johann Weichard, 1689: *Die Ehre des Hertzogthums Crain*, XI. Nürnberg.
- Zagorska, Mimica, 1937–1939: Pod Triglavom. *Gorenjec*, 21 št. 34 do 23 št. 3.
- Zorec, Ivan, 1932: *Beli menihi*. Mohorjeva družba, Celovec.
- Wester, Josip, 1912: *Slovenske balade in romance*. Celovec: Mohorjeva založba.

Ostrovihar – a New Slovenian Myth

Viktor Grilc

The article describes and analyses the emergence of the knightly character of Ostrovihar in Slovenian historiography, literature and mythology. The gradual progress of his becoming a heroic figure in people's consciousness and perhaps even unconsciousness, with a tendency to mythologization, has been detected. The historical origins of the Ostrovihar knights are Schönleben's (1670) genealogical study of the mediaeval noble family Gallenberg, which possessed the dominion Osterberg (Ostri vrh) by Ljubljana. He noted that lords were called *Ostroviharji* in the vernacular language and that place. This story was summarised by Valvasor in the famous work "Die Ehre..." (1689), which has significantly influenced Slovene historiography and literature. Even more influential was the famous romance *Turjaška Rozamunda* of Prešeren (1832), now one of the best known Slovene poems. The geographical and genealogical origin of Ostrovihar in the subsequent process of literary myth formation was no longer essential. In the post-Prešeren period of the national and political awareness of Slovenes, the heroic character of Ostrovihar appeared in many texts of various authors. The emerging movement for the emancipation of the Slovenian nation within the Habsburg monarchy needed a symbolic national hero, able to demonstrate leadership qualities such as wisdom and vision as well as fearlessness and military experience.

In some works, Ostrovihar was promoted to the military adjutant of Slovenian mythological king Matjaž. His story was also dramatized in a tragedy (Medved 1893), based on a true account of a riot among the nobility at the medieval castle Scharffenberg by Radeče. He occurs in several other dramas and opera librettos, primarily as a Rozamunda's suitor from the Prešeren romance. In the first half of the 20th century, his literary development continues; however, the political awareness has gradually ceased and been transformed to a subject for daily needs. In recent decades, he has been often depicted in illustrations, paintings, picture books and sculptures. His name is appropriated by patriotic societies and knight groups, to cultural events and local recognition awards. He is a frequent subject of seminar and historical-literary projects in primary and secondary schools, which proves his popularity among the young generation. Recently, he has become a popular brand in the tourist sector, as several hiking trails and tourist associations have been named after him. A pseudonym Ostrovihar often appears in various internet forums, exhibiting knight's virtues such as patriotism, courage and determination. There is proof that, since the Prešeren period, Ostrovihar has become generally known and acknowledged in all generations of Slovenes, thus featuring elements of a national myth.